№ 204

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА. Ч. 101.
Відповідає за редакцию: Володимир Гнатюк.

Лев Толстой.

Схаменіть ся!

Лист із приводу росийсько-японської війни.

У ЛЬВОВІ, 1905.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА. Ч. 101.
Відповідає за редакцию: Володимир Гнатюк.

Лев Толстой.

Схаменіть ся!

Лист із приводу росийсько-японської війни.

Med. univ. DR. J. TURYN
WIEN
XVIII. Gersthoferstrasse 138

У ЛЬВОВІ, 1905.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/skhamenitsialyst00tols

172.4
T58 Ц

... Знову війна. Знов нещастє, нїкому непотрібне, нїчим не викликане, знов неправда, брехня, знов дурять людей, роблять із них звірів...

Дїєть ся щось незрозуміле, не можливе своєю лютістю, неправдою, безглуздєм.

Росийський царь, той самий, що заклинав усї народи до згоди, заявляє тепер усенародно, прилюдно, що не вважаючи на всї його заходи вдержати згоду, якої він усїм серцем бажає (піклуючись про ту згоду, він загарбав чужі землї і нагнав туди війська, щоб удержати за собою ті землї), він мусить тепер, через напасть Японцїв, чинити їм те, що вони роблять Росіянам, тоб-то вбивати їх, і, покликаючи своїх піддaних на се душогубство, він поминає Бога, і просить його благословити той огидний злочин. Те саме робить і японський імператор. Мудрі юристи, люде „права“, Муравєв та Мартенс, силкують ся довести всїм, що нема нїчогі-

сенько суперечного між покликом до згоди і війною за загарбані чужі землї. І дипльомати тонкою та химерною французькою мовою друкують і розсилають скрізь ціркуляри, якими силкують ся довести всїм народам (хоч і знають, що нїхто їм не йме віри), що буцїм-то після всїх заходів поладити згоду (а по правдї: після всїх заходів обдурити иньші народи), російський уряд мусить хопити ся останнього розумного способу розвязати непорозуміння з Японією: вбивати і калїчити людей.

І те саме пишуть японські дипльомати.

Вчені, історики та фільософи зі свого боку міркуючи про сучасні події та минулі, роблять із того порівнаня дуже мудрі висновки, мудрують про жовту та білу расу, про будизм та христіянство і сими способами виправдують христіян, що вбивають жовтих людей. Точнїсенько так само японські вчені, історики та фільософи виправдують Японцїв, що вбивають людей білої раси. Письменники, забувши правду і совість, наввипередки один перед одним силкують ся затуманити людей брехнею, доводючи всїма способами, що наша правда, наша сила, сам Бог у нас, що все російське гарне, а японське по-

гане, що Японці такі й сякі нїкчемні, що погані та нїкчемні й всї ті, хто Японцям помагає, а не за Росією тягне — Анґлїйцї, Американцї — а японські письменники те саме пишуть про Росію та її прихильників.

Не кажучи про вояків, які навмисне вчать ся і лагодять ся на душогубство, всякі иньші люде, навіть просьвічені: професори, земські дїячі, студенти, пани, купцї — цїлими юрбами, хоч нїхто їх не намовляє й не посилає, лають погірдливо Японцїв, Анґлїйцїв та Американцїв, до яких вони ще вчора відносили ся зовсїм по-людськи або байдуже, і без усякої потреби розпадають ся перед царем, до якого вони, по правдї, зовсїм байдужі, підлизують ся до його, аж гидко, упевняють його, що вони люблять його без міри, як батька рідного, буцїм-то готові за його віддати все, навіть житте своє.

І той нещасний, пришелепуватий молодий чоловік, якому корить ся 130 мілїонів народу, якого раз-у-раз дурять, який раз-у-раз сам собі суперечить — він йме віри тим брехням і дякує, і благословляє на душогубство те військо, яке він зве своїм, посилає його обороняти ті землї, які без усякого права він зве сво-

їми. Люди дають один одному бридкі образи́, в які не вірить нїхто з просьвічених людей, бо навіть і темні мужики перестають уже їх шанувати; всї кланяють ся аж до землї тим образам, цїлують їх, говорять високопишні промови, яким і самі не вірять, і люде не ймуть віри.

Багачі жертвують невеличкі частинки своїх багацтв, неправдою придбаних, дають гроші на душогубство, або на те, що помагає душогубству, а біднота, з якої уряд витягає що-року два мілїярди, вважає потрібним робити те саме і приносить урядови свої нужденні шажки.

Уряд підбиває і заохочує юрби ледачих гультяїв, які вештають ся по улицях із царським портретом, співають, кричать „ура“ і, прикриваючись патріотизмом, роблять усякі злочинства та бешкети. І на всїй Росії, від царського палацу до останнього села, попи, що називають себе проповідниками Христової науки, кличуть того Бога, який звелїв нам і ворогів любити, Бога-любови, на поміч дїлу діявола, на поміч душогубству.

І обдурені молитвами, проповідями, покликами, молебнями, ґазетами, малюнками — гарматне мясо, сотнї тисяч людей, одягнені в однакові мундїри, з пре-

ріжною збруєю на душогубство покидають своїх батьків, жінок і дітей з журбою у серці, але бундючать ся та козирять ся тай ідуть туди навманя, щоб покласти свої голови і чинити найстрашнійше і найогиднїйше злочинство: вбивати людей, яких вони зовсім не знають і які не зробили їм нїякісенького лиха. І за ними ідуть лїкарі, милосерні сестри, які чомусь думають, що вони повинні помагати тим людям, що вбивають та калїчуть один одного, а не робити своє дїло у себе дома, ратуючи простих, мирних людей. А ті, що лишились дома, радїють, почувши про душогубства і, коли довідають ся, що Японцїв убито багато, дякують за се комусь, кого вони називають Богом.

А все се узнаєть ся у нас за високі почування; ба навіть так, що тих людей, які не мають таких почувань, а навпаки, силкують ся отямити людей, мають за зрадників; їх може навіть вилаяти, а то й попобити розлючена юрба, яка своє звірство може підтримувати тільки грубим насильством. Наче-б нїколи й не було нї Вольтера, нї Монтейя, нї Паскаля, нї Свіфта, нї Канта, нї Спінози, нї великого числа иньших письменників, які з великою силою виявляли, що війна непотрібна, нерозумна, дика і нечесна;

а найважнїйше: наче-б не було Ісуса Христа, який проповідував, що люди повинні любити ся, як брати і любити Бога.

Згадаєш про се все, оглянеш ся кругом себе на все, що тепер дїєть ся, і страх тебе огорне превеликий, страх уже не за війну, а за те, що страшнїйше всїх страхів: за несилу людського розуму.

Розум, яким тілько й ріжнить ся людина від звірини, розум — повага людини — тепер неначе зайвий, непотрібний, навіть, сказати-б, якийсь шкідливий додаток, що гальмує, спиняє дїяльність, неначе та узда, що зсунулась коневи з голови, плутаєть ся йому під ноги і перешкоджає йому.

І весь той надзвичайний, хоробливий, безглуздний запал, який обняв тепер наше вище громадянство — гуляще, неробоче — доводить тільки, що воно — те громадянство, нюхом чує, що робить ся якесь злочинство.

Всї ті фальшиві, брехливі промови про вірність та любов до царя, про охоту жертвувати житте (треба-б сказати чуже, а не своє), всї ті похвалки обороняти чужу землю, всї ті безглузді благословення всякими прапорами та бридкими образами, всї ті молебнї, всї ті приготуваня сорочок та одежи, всї ті сестри ми-

лосерні, всї жертви на кораблї, на Червоний Хрест, що віддають ся урядові, який сам повинен про се дбати, бо-ж збирає гроші з народу, скільки йому треба, той мусить, коли вишовів війну, мати готове все, що для війни потрібне; всї ті церковно-славянські чудацькі, безглузді та богохульні молитви, які читають ся по церквах, а ґазети про се розносять звістки, неначе про яке добре та важне дїло, всї ті процесиї, співи царського гимну, крики „ура“, вся та загальна, страшна і нахабна брехня по ґазетах, вся ся божевільна дурійка та запекліть, яка захопила тепер росийське громадянство, а подекуди передаєть ся й простому народови, все се показує, як затуманило людську совість страшенне злочинство війни.

Спитайте того москаля, який покинув своїх батьків, жінку та дїтей, чого він лагодить ся вбивати невідомих йому людей, — він попереду здивуєть ся на ваше питанне. Він салдат, присягав — то й мусить слухати своє начальство. А як ви скажете йому, що війна є злочинство і суперечить заповіди божій, — „не убий“, то він скаже: та як-же, коли на наших нападають? „За царя, за віру православну“.

Один на моє питанне сказав менї: „Та як-же, коли він нападає на сьвятиню?“ — „На яку? — „На прапор (знамя)“. Коли-ж ви спробуєте вияснити такому салдатови, що заповідь Бога важнїйша від прапора і від усього на сьвітї, то він змовкне або розсердить ся та докаже на вас начальству.

Спитайте офіцера, ґенерала: на-що він іде на війну, — він скаже вам, що він вояк, а вояків треба на те, щоб обороняли рідний край. Про те-ж, що душогубство суперечить духови христіянського закону, він і не думає, бо він або не вірить у той закон, або, коли й вірить, то не в самий закон, а в те мудруваня, яким закрили і закаляли божий закон. А найголовнїйше, що він так саме, як і салдат, замість питання особистого: що він думає робити? — підставляє зараз питанне загальне. „Тепер, скаже він, коли рідний край в бідї, треба дїло робити, а не розмовляти“.

Спитайте дипльоматів, які своїм крутїйством готують війни, на-що вони роблять се? Вони скажуть вам — всїма силами дбають про те, щоб зміцнити спокій, згоду між народами і що ся мета досягаєть ся не ідеальними „христіянськими“ розумованями, а дипльоматією та ще тим, щоб

завжде бути на поготові до війни. І точнїсенько так, як і вояки, замість питання особистого про своє власне житте підставляють питанне загальне, так і дипльомати будуть говорити про добро та щастє Росиї, про нечесність иньших держав, про европейську рівновагу, а не про своє власне житте.

Спитайте письменників, журналїстів, „на-що вони своїми писаннями підбурюють людей до війни“? — вони скажуть, що війна взагалї потрібна, а навіть корисна, особливо тепер, у наші часи, і будуть доводити свою думку невиразними патріотичними фразами і точнїсенько так, як і вояки і дипльомати — на питання: на-що він, журналїст, окрема особа, жива людина, робить таке дїло — буде говорити про загальні інтереси народу, держави, про цівілїзацію, про білу расу.

Так само пояснять свою участь у справах війни і всї ті, що готовили її. Вони може навіть згодять ся, що бажано було-би припинити війну, але тепер се неможливо, тепер вони, як Росияне і як люде, що мають певне становище маршалка (предводителя дворянства), земця, лїкаря, дїяча Червоного Хреста, повинні робити, а не роздумувати. Нїколи міркувати та про

себе думати, скажуть вони, коли є велике спільне дїло.

Те-ж скаже і царь, що, здаєть ся, винен у всьому дїлї. Він так саме, як і салдат здивуєть ся, коли його запитати, чи треба тепер війни. Він навіть і думки не має про те, що можна було-б тепер припинити війну. Він каже, що не може не робити того, чого вимагають од нього всї люде, що, хоча він і признає війну за велике зло і вживає і вживатиме надалї всїх засобів, щоб знищити її, але сього разу він не міг не почати її і не може не воювати ся далї. Сього конче треба за-для добра та величности Роснї.

Я кінчив отсю статю, коли прийшла звістка про загин 60.000 невинних людей під Порт-Артуром. Здавало ся б, що нїкому не потрібні страждання та смерть оттих нещасних, обманених людей, що нї-за-що померли страшною смертю, повинні б отямити тих, що були причиною сього загину. Я не кажу про Макарова та иньших офіцерів — всї сї люде знали, що і навіщо вони роблять, і самохіть через користь, через честолюбство, закутуючись усїм відомою брехнею патріотизму, що тілько, як загальну, її не виводять на сьвіт, робили те, що робили; я говорю про тих безталанних, зібраних зі всїєї

Росиї людей, що їх за запомогою релїгійного обману, страхаючи карою, одірвавши їх од чорного, розумного, корисного працьовничого, родинного життя, загнали на другий кінець сьвіта, посадили на жорстоку, дурну машину до вбиваня і розірвавши на шматочки, потопили разом із отсїєю дурною машиною в далекому морі, без нїякої потреби і хоч якої небудь користи од усїх тих мук, страждань, працї та смерти, що спіткала їх.

Року 1830, підчас польської війни, адютант Вилєжіньский, якого послав у Петербург Хлопіцкий, в розмові з Дибічем (французькою мовою) на умову, що була поставлена Дибічем, щоб росийське військо ввійшло в Польщу сказав:

„Monsieur le Maréchal, je crois, que de cette maniére il est de toute impossibilité, que la nation polonaise ascepte se manifeste...“

„Crouez-moi, l-Empereur ne fera pas de concession“.

„Je prevois donc qu'il y aura guerre malheureusement, qu'il y aura bien du sang repandu, bien de malheureuses victimes“.

„Ne crouez pas cela, tout au plus dix mille homes qui périront des deux côtés et voila tout“. [1])

„Dix mille hommes et voila tout“, сказав своїм нїмецьким акцентом Дибіч, зовсїм певний, що він, разом із другим, таким-же жорстоким та чужим, як і він, російському та польському життю, чоловіком Миколою Павловичем, має цїлковите право присудити або не присудити на страту десятки, сотнї тисяч російського і польського люду.

---

[1]) Перекладом :

„Пане маршале, я думаю, що при сучасних умовах зовсїм неможливо, щоб польський народ згодив ся приняти отсей манїфест“.

„Вірте менї, імператор не зломить свого слова“.

„Тодї я бачу, що, на жаль, буде війна, буде багато пролито крови, багато нещасних жертв“.

„Даремно ви думаєте так, найбільше погине з обох боків 10.000 чоловік, тілько всього...“

Вилежіньский додає од себе: „Фельдмаршал не думав тодї, що більше як 60.000 чоловік тільки Росиян поляже в тій війнї більш од хороб ріжних, нїж од огню ворожого, і що й сам він буде між ними“.

Не йметь ся вірй тому, щоб се могло бути, так се безглуздо і страшно, а проте се було: 60 тисяч тих, що годували семї, полягло з їх наказу. І тепер робить ся теж саме.

Щоб не пустити Японців у Манджурію та побити їх у Кореї, треба буде мабуть не 10, а 50 і більше тисячів. Не знаю, чи промовляють, як Дибіч, тими самими словами Микола II та Куропаткін, що мовляв задля сього потрібно не більш як 50 тисяч із одного російського боку тай край, але вони так думають, не можуть не думати, бо те дїло що розпочали вони, саме показує: сї тисячі нещасних, обдурених російських селян, що їх без перестанку везуть тепер на Далекий Схід, се тї самі не більш як 50 тисячів живих російських людей, що їх Микола Романів та Олекса Куропаткін наважили вбити і будуть убивати, щоб підтримувати оті безглуздости, шахрайства і всяку гидоту, що їх вчиняли в Китаї та в Кореї неморальні, славолюбні люде, котрі сидять тепер спокійно по своїх палацах і чекають нової слави, нової користи та баришів із убійства отсих 50.000 нїчим не винних, нещасних, обдурених російських робочих людей, що самі задля себе нїчогісенько не здобувають сво-

їми стражданями та смертями. За чужу землю, на яку Росияне не мають жадного права, яку силоміць однято у її справжніх володарів і яка в дійсности зовсім не потрібна Росиянам, та ще за якісь темні справи аферистів, що хотїли в Кореї наживати гроші з чужих лїсів, утрачають ся великі мілїони грошей, себто більша частина праці всього російського народу, втягають ся в великі довги будучі покоління сього народу, одтягають ся від праці його кращі робітники і без жалю присуджують ся на смерть десятки тисячів його синів. І загин отсих нещасних уже починаєть ся. Сього ще мало,— ті, що розпочали, ведуть війну надзвичайно погано та недбало: усього так не обмірковано, не приготовано, що коли подужає Росія — каже одна часопись, то головно через те, що має скілько схоче людського матеріялу. На се і рахують ті, що посилають на смерть десятки тисячів російського люду.

Просто кажуть: не щастить фльоті на морі, то мусимо надолужити на суходолї. По російському се значить, що коли уряд погано порядкує на морі і загубив через свою недбалість не тілько народнї мілїони, але й тисячі люду, то ми надолужимо се тим, що присудимо на смерть

іще кілька десятків тисячів на землї. — Безкрила саранча переходить через річки так, що спідні верстви потопають, аж поки з тих, що потопились, не зробить ся міст, по якому пройдуть верхні. Так роблять тепер і з російським народом.

І ось спідна верства уже починає тонути ся, показуючи дорогу иньшим тисячам, що всї так само погинуть...

Ледві одіслав останнї аркуші статї про війну, аж набігла страшна звістка про нове злочинство, яке вчинили над російським народом ті легкодумні, божевільні од влади люде, що захопили собі право порядкувати ним. Знов одягнені в ріжну рябу одїж, підлесливі, нахабні раби рабів, усяких родів ґенерали, чи то бажаючи вислужитись, чи нашкодити один одному, чи заслужити право нашити на свою дурну рябу одїж іще „звізду“, брязкальце або стрічечку, чи через безглуздість або недбалість, — знов отсї непотрібні, нїкчемні люде загубили в страшних муках кілька тисячів тих поважних, добрих, працьовитих робітників, що годують їх. І знов отсе злочинство не тільки не примушує винних схаменути ся, або скласти покуту, — але і чуєш, і читаєш тільки про те, як-би скоріще ще покалїчити та побити яко мога більше люду

та ще більше поруйнувати сїмї і в Росиян і в Японцїв.

І надто ще: щоб підготувати людей до нових таких саме злочинств, винуватцї їх (злочинств) не тільки не згоджують ся з тим, що кожний добре бачить, — що Росиян тут навіть із патріотичного, військового боку ганебно побито, але ще й хочуть легковірних людей упевнити, мов би оті, як товар у різницї, заведені в пастку нещасні російські робочі люде, яких побито та покалїчено кілька тисячів тільки через те, що один ґенерал не зрозумів того, що сказав другий ґенерал, — мов би сї люде зробили геройський учинок тим, що, хто не міг утекти, того вбито, а, хто втїк — лишив ся живий...

Царь, що найбільше відповідає за все, як і перше робить паради військові, дякує, дає нагороди, підтримує, видає накази, щоб збирати „запасних“. Вірнопіддані знов і знов „повергают к стопам“ званого у їх „обожаємим монархом“ свої маєтки й життя, але тільки de verbo. А самі, бажаючи вислужити ся один сперед одного, de facto, а не de verbo, одривають батьків од сїмей, що лишають ся сиротами без хлїба, та готують їх на різанину. Ґазетярі, чим гірше становище Росиян, то безсумлїннїще брешуть, перерo-

блюють ганебні поражки в побіди, розуміючи, що ніхто сього не виявить і спокійно збирають гроші за передплату та продаж. Чим більше йде на війну грошей та праці народа, тим більше грабують ріжні начальники та аферисти, знаючи що нїхто сього не викаже, бо всї грабують. Вояки, що прожили десятки лїт у школї нелюдськости, грубости та лїнивства, виховуючись за-для убійства, радїють нещасні, що не тільки побільшає їм плата, а ще вбиті попускають їм місце на вищі службові посади. Христіянські пастирі так, як і перш, кличуть людей до найбільшого злочинства, як і перш знущають ся з віри, просячи у Бога запомоги на війну, і не тілько не осуджують, але виправдують і хвалять того з пастирів, який з хрестом у руках на самому місци злочинства підгонив людей убивати. Так саме робить ся і в Японії. Ще з більшим запалом (бо вони ж подужують) кидають ся вбивати, переймають усе зле в Европі, Японцї, що зблукали ся з правого шляху життя. Так само робить паради та дає нагороди мікадо. Так само пишають ся всякі ґенерали, думаючи про себе, що вони навчившись убивати, навчились справжньої культурности. Так-же стогне нещасний робочий люд, що його

одривають од корисної праці та сїмей. Так саме брешуть і радїють із передплати ґазетярі, і так саме мабуть (бо там, де убійство стало замість чесности, повинні процвитати ріжні злочинства) наживають гроші всякі начальники та аферисти, і японські богослови та вчителї віри, не остаючись од Европейців позаду, — як їх вояки в техніці військовій, — так вони в техніці релїґійного обману та поглуму з віри, — перекручують велику буддійську науку, не тілько дозволяючи, але й виправдуючи убійство, що заборонив Будда...

Та коли-ж се скінчить ся? І коли нарештї обдурені люде схаменуть ся тай скажуть: „Та йдїть ви немилосерні царі, мікади, мінїстри, митрополїти, аббати, ґенерали, редактори, аферисти і як там вас називають, — ідїть ви під ґранати й кулї, а ми не хочемо й не підемо. Лишіть нам покій: орати, сїяти, будувати, годувати вас-же дармоїдів. А сказавши се так натурально тепер, коли у нас у Росиї лунає плач і стогін сотень тисячів материй, жінок, дїтей, од яких однімають тих, що їх годували, так званих „запасних“. Отсї-ж бо самі люде, більша частина „запасних“ — письменні: вони добре знають, що таке Далекий Схід; зна-

ють, що війна відбуваєть ся не за яке потрібне за-для Росиян діло, а за якусь чужу, арендовану, як вони кажуть, землю, де вигідно було будувати зелїзницю та чинити свої комерції якимось аферистам; знають або можуть знати і те, що їх будуть бити, як овець у різниці, бо у Японців значно краща, виготована відповідно до останніх зразків зброя, якої у нас нема, бо російський уряд, що посилає їх на смерть, не догадав ся завчасно і собі завести таку саме зброю, як у Японців. Так натурально, знаючи все отсе, сказати: „Та йдїть ви, хто розпочав се діло, всї ви, кому потрібна війна і хто виправдує її, — ідїть ви під японські кулї та міни, а ми не підемо, бо нам не тільки не треба сього, ми навіть не можемо зрозуміти, навіщо сього кому небудь може бути треба“.

Але нї, вони не говорять сього, ідуть і будуть істи, не можуть не йти доти, поки будуть боятись того, що занапащає тїло, а не того, що занапащає тїло й душу.

„Чи вбють іще або покалїчать в отих якихось Юнампо, куди нас женуть, — думають вони, — ще невідомо, може й живими повернемо ся, та ще й з нагородами та тріумфом, як ті мореплавцї, що їх так шанують по всїй Росиї за те, що бомби

та кулї японські влучили не в них, а в иньших; а зректи ся — напевне закинуть до тюрми, будуть мучити голодом, бити різками, зашлють у якутський край, а то й убють зараз же". З мукою й безнадїєю у серцї, лишаючи добре, розумне житте, жінок, дїтей, вони йдуть. Вчора я зустрів „запасного". Його випроважають мати та жінка. Вони в трьох їхали возом. Він був трохи пяненький, обличчя в жінки розпухло від слїз. Він озвав ся до мене:

„Прощай Льве Миколаєвичу, на Далекий Схід".

„Що-ж, будеш воювати?"

„Треба-ж комусь битись".

„Нїкому не треба битись".

Він замислив ся. „Що-ж маєш робити? Де-ж подїєш ся?" Я бачив, що він зрозумів мене, зрозумів, що те дїло, на яке його посилають, не добре дїло.

„Де-ж подїєш ся?" — Ось гарний вираз того становища душі, що в офіціяльнім та ґазетярськім сьвітї перекладаєть ся словами: „За віру, царя та рідний край". Ті, що лишають голодні сїмї, ідуть на стаждання та смерть, кажуть те, що почувають: „Де-ж подїєш ся?" А ті, що безпечно сидять по своїх пишних палатах, кажуть, нїби всї Росияне раді від-

дати своє життє за „обожаємого“ монарха, за славу та величність Росії.

Вчора я одержав од знайомого менї селянина один за одним два листи.

Ось перший:

„Дорогий Льве Миколаєвичу, ну ось сьогодня я одержав папір, яким кличуть мене на службу, завтра повинен явитись на збірний пункт. Ось і все, а там далї, на Далекий Схід під японські кулї.

Про моє горе та горе моєї родини я вам не кажу, — ви добре розумієте, яке страшне моє становище і яка страшна війна. На все отсе ви вже давно переслабували і все розумієте. А як менї все хотїло ся побувати у вас, розмовити ся з вами! Я написав був вам великого листа, а в йому висловив усї муки своєї душі, та не встиг переписати, як одержав наказ іти на службу. Що робити тепер моїй жінцї з чотирма дїтьми? Як старий чоловік, ви, певно, не можете інтересуватись долею моєї сїмї, але ви можете попросити когось із ваших приятелїв, гуляючи зайти до моєї сироти-родини. Прошу вас душею, що коли моя жінка не витримає муки свого сирітства з купою дїтей і наважить ся піти до вас за порадою та запомогою — ви приймете її і заспокоїте: вона хоч і не знає вас особи-

сто, але вірить у ваше слово, а се багато. Сперечатись „наказові“ я не міг, але поперед кажу, що через мене ні одна японська сїмя не зостанеть ся сиротою. Господи, як все отсе страшно, як тяжко і боляче кидати все, чим живеш та цїкавиш ся“.

Другий лист такий:

Любий Льве Миколаєвичу!

Ось минув тільки день дїйсної служби, а я вже пережив неначе війну, найважчу муку. З 8 годин зранку до 9 годин у вечорі нас товкли та тримали на дворі казарми, як ватагу овець. Тричі відбувалась комедія огляду тїла, і всї, хто заявив себе хорим, не здобули собі і 10 хвилин уваги і були одмічені: „годящий. Коли нас, отих „годящих“ 2.000 чоловік погнали од „військового начальника“ в казарми, по улицї мало не верству завдовжки стояв натовп родичів, материй, жінок із дїтьми на руках, і коли б ви чули і бачили, як вони чіпались за всїх батьків, чоловіків, синів, і держучись за їх шиї, безнадїйно і тяжко голосили. Я в загалї паную над своїми почуваннями, але-ж і я не витримав, і я те-ж плакав...“. (На ґазетярській мові се значить: „запал патріотичний надзвичайний“). Де та мірка,

щоб нею зміряти все те загальне лихо, що розійдеть ся тепер мало не на всю третину землї? А ми, ми тепер мясо за-для гармат, яке швидко, незабаром підставлять, як жертву богові помсти та страху...

Я нїяк не можу знайти духової рівноваги. О, як я себе ненавижу за се роздвоєннє, що не дає менї служити одному Господеві Богові"...

Є справжні герої, — не ті, яких вітають тепер за те, що вони, бажаючи вбивати иньших, самі не були вбиті, — а справжнї герої, що сидять тепер по острогах та в Якутському краю за те, що просто зреклить іти в лави тих, які вбивають, і краще згодились на муки, нїж ізрадити наказ Христовий. Є й такі, як той пише до мене, що підуть, але не будуть убивати. Але і та більшість, що йде не думаючи, силкуючись не думати про те, що вона робить, у глибинї душі вже почуває тепер, що робить не добре дїло, виконуючи волю уряду, яка одриває їх од працї та родини і посилає їх на непотрібне, супротивне їх душі і вірі душогубство; ідуть вони тілько через те, що їх спутано зо всїх боків, що „де-ж подїєш ся?".

Ті-ж, що зостають ся, не тільки почувають, але й знають і виявляють се. Вчора я зустрів на шляху селян, що порожнем вертали ся із Тули. Один із них, йдучи біля воза, читав листок.

Я спитав: „Що се, телеґрама?“

Він зупинив ся. „Отсе вчорашня, а є й сьогоднїйша“.

Він вийняв другу з кишенї. Ми зупинились. Я читав.

„Що вчора на вокзалї було, — почав він, — аж страшно. Жінки, дїти, більш тисячі; голосять, обступили поїзд, не пускаючи. Чужі плакали, глядючи. Одна тульська жінка ойкнула і тут же вмерла,— пять чоловіка дїтей. Порозпихали по охоронках, а його таки погнали... І навіщо нам ота якась Манджурія? Своєї землї багато. А що народу побили та грошей витратили!...“.

Еге, зовсїм не так відносять ся люде до війни тепер, як було перше, навіть недавно року 1877. Нїколи не було того, що робить ся тепер.

По часописях пишеть ся, що зустрічаючи царя, який їздить по Росиї, щоб ґіпнозувати людей, ведених на душогубство, народ надзвичайно радїє. Справдї ж буває зовсїм иньше. Звідусїль чути оповідання про те, як там повісило ся троє

„запасних“, що їх покликано на службу, там іще двое, там жінка зоставшись без чоловіка принесла дїгей до „військового присуствія“ і лишила їх там, а друга повісилась на дворі „воінського начальника“. Всї незадоволені, похмурі, розлючені. Слова: „за віру, царя і рідний край“, гимни та крики „ура“ не впливають на народ, як перше; иньша, протилежна війна признання неправди і гріха того дїла, до якого кличеть ся людей, все більше і більше захоплює народ.

Так, велика боротьба нашого часу не та, що йде тепер між Японцями та Росиянами, не та, що може запалати проміж білою та жовтою расою, не та боротьба, що чинять її мінами, бомбами, кулями, а та духова боротьба, що, не перестаючи, відбувалась і тепер відбуваєть ся проміж готовою виявитись „просьвіченою сьвідомістю“ людськости і тією темрявою та вагою, що зо всїх боків гнїтять сю сьвідомість...

Оповістка.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ видала доси отсї книжки:

В першій серії:

		Ціна в короновій вал.
1.	**С. Ковалів.** Дезертир і иньші оповіданя . . .	1·60 К.
2.	**Іван Франко.** Поеми.	1·60 „
3.	**О. Кобилянська.** Покора і иньші оповіданя .	1·40 „
4.	**Гю де Мопасан.** Дика панї і иньші оповіданя	1·30 „
5.	**І. Франко:** Полуйка і ин. борисл. оповіданя	1·40 „
6.	**Н. Кобринська.** Дух часу і иньші оповіданя .	1·60 „
7.	**Кнут Гамсун.** Голод, роман	2·20 „
8.	**Леся Українка.** Думи і мрії. Поезиї . . .	1·60 „
9.	**С. Ковалів.** Громадські промисловцї, опов. .	1·60 „
10.	**Уілліям Шекспір.** Гамлет, принц данський	1·80 „
11.	**Генрик Понтоппідан.** Із хат. Оповіданя .	1·40 „
12.	**Богдан Лепкий.** З житя. Оповіданя.	1·20 „
13.	**Ґергарт Гауптман.** Візник Геншель	1·60 „
14.	**М. Коцюбинський.** В путах шайтана. Оповід.	1·60 „
15.	**У. Шекспір.** Приборкана гоструха	1·40 „
16.	**Панас Мирний.** Лихі люди	1·40 „
17.	**В. Короленко.** Судний день	1·20 „
18.	**У. Шекспір.** Макбет	1·60 „
19.	**К. Ґуцков.** Уріель Акоста	1·40 „
20.	**У. Шекспір.** Коріолян	1·80 „
21.	**М. Яцків.** В царстві сатани	1·60 „
22.	**Панас Мирний.** Моровенко	0·90 „
23.	**Лесь Мартович.** Нечитальник.	1·60 „
24.	**М. Коцюбинський.** По людському, ...	2·00 „
25.	**В. Оркан.** Скапаний сьвіт, драма	1·00 „
26.	**Василь Стефаник.** Дорога, новелї	1·60 „
27.	**У. Шекспір.** Юлій Цезар	1·60 „
28.	**Л. Толстой.** Відродженє, (3 томи)	3·60 „
29.	**К. Гавлїчек-Боровский.** Вибір поезий. . .	1·60 „
30.	**Ф. Заревич.** Хлопська дитина	1·80 „

31. **І. Франко.** Коваль Бассім . . . . . 1·60 К.
32. **У. Шекспір.** Антоній і Клеопатра . . . . . 1·80 „
33. **Е. Тимченко.** Калевала. . . . . 3·00 „
34. **О. Катренко.** Пан Природа і ин. оповідання . 1·40 „
35. **У. Шекспір.** Багато галасу з нечевля . . . 1·60 „
36. **Іван Франко.** Сім казок, новелі . . . . . 1·40 „
37. **Сидір Воробкевич.** Над Прутом, поезії . . 1·60 „
38. **Уіллїям Шекспір.** Ромео і Джульєта. . . 1·80 „
39. **К. Сроковський.** Оповідання . . . . . 1·40 „
40. **А. Кримський.** Пальмове гилля, (3·00) . . 2·00 „
41. **О. Конишський.** Молодий вік Макс. Одинця . 2·00 „
42. **Ґю де Мопасан.** Горля і иньші оповідання . 1·30 „
43. **В. Кравченко.** Буденне жите. Оповідання . . 2·00 „
44. **Уіллїям Шекспір.** Король Лїр . . . . . 1·80 „
45. **Д. Лукіянович.** За Кадильну, повість . . . 3·00 „
46. **Г. Гайне.** Подорож на Гарц . . . . . 1·20 „
47. **І. Франко.** Захар Беркут (брош. 1·20) К. опр. 1·60 „
48. **У. Шекспір.** Міра за міру. . . . . 1·40 „
49. **М. Коцюбинський.** Поєдинок і ин. опов. . . 2·00 „
50. **О. Стороженко.** Марко проклятий, поема . . 1·40 „
51. **С. Ковалів** Риболови . . . . . 2·00 „
52. **Марко Вовчок.** Народні оповідання. т. І. (1·60) 2·00 „
53. **П. Мирний.** Серед степів. Оповідання . . . . 3·00 „
54. **Е. Ярошинська.** Перекиньчики . . . . . 2·60 „
55. **В. Винниченко.** Повісти й оповід. . . . . 3·00 „
56. **Л. Мартович.** Хитрий Панько . . . . . 1·50 „
57. **В. Вересаєв.** Записки лїкаря . . . . . 3·00 „
58. **М. Вовчок.** Народні оповідання. Т. ІІ. (1·60) 2·00 „
59. **М. Ґорький.** Мальва і инші опов. . . . . 2·50 „
60. **М. Дерлиця,** Композитор і инші опов. . . . 2·00 „
61. **Ю. Заєр.** Легенди . . . . . 2·40 „
62. **А. Чехов.** Змора і инь. опов. . . . . 2·40 „
63. **Н. Кобринська.** Ядзя і Катруся та инь. опов. 1·80 „
64. **Д. Лукіянович.** Від кривди, повість . . . . 2·00 „
65. **А. Чайковський.** Оповідання. . . . . 2·00 „
66. **Марко Вовчок.** Народні оповідання, т. ІІІ. . 3·80 „
67—68. **І. Левицький.** Хмари . . . . . 4·80 „
69—70. **Е. Золя.** Жерміналь . . . . . 6·00 „
71. **О. Маковей.** Оповідання . . . . . 3·00 „
72. **І. Франко.** На лонї природи . . . . . .
73. **Кароль Кавцкі.** Народність і її початки (0·60) 1·00 „
74. **Фр. Енґельс.** Людвік Фаєрбах . . . (0.50) 0·90 „

75. **Фр. Енґельс.** Початки родини, . . . (1·50) 1·90 К.
76. **Ш. Сеньобо́.** Австрия в XIX столїтю (0·80) 1·20 „
77. **В. Будзиновський.** Хлопська посїлість (2·00) 2·40 „
78. **К. Флямаріон.** Про небо . . . . . (2·00) 2·40 „
79. **М. Драгоманів.** Переписка (вичерпано) . . 1·80 „
80. **С. Степняк.** Підземна Росия . . . . . (3·00) 3·40 „
81. **Адріян.** Аґрарний процес у Добростанах (1·00) 1·40 „
82. **Г. Тен.** Фільософія штуки . . . . . (1·00) 1·40 „
83 **Дж. Інґрем.** Історія полїт. економії . . . . 4·00 „
84 **Е. Феррієр.** Дарвінїзм. . . . . (1·30) 1·70 „
85. **Й. Конрад.** Національна економія . . . . . 2·30 „

Приготовляють ся до друку або друкують ся: І. Франко, Boa Constrictor; Ширер, Історія Жидів; Фраас, Нарис ґеольоґії; Льорія, Соціольоґія; Бельше, Про походжене чоловіка.

Книжки під чч. 73—84 друковані в давній другій серії (Науковій Бібліотеці). Цифри в скобках подані за брошуровані примірники.

У другій серії „Літературно-Науковій Бібліотеці“ вийшли:

1. **М. Грушевський.** Б. Хмельницький . . . . 0.20 К.
2. **Курцій Руф.** Фільотас . . . . . 0·20 „
3. **В. Наумович.** Величина звіздяного сьвіта. . 0·15 „
4. **Панас Мирний.** Лови . . . . . 0·06 „
5. **І. Пулюй.** Непропаща сила . . . . . 0·20 „
6. **М. Грушевський.** Бех-Аль-Джуґур. . . . . 0·10 „
7. **І. Раковський.** Вік нашої землї . . . . . 0·10 „
8. **А. Чехов.** Каштанка . . . . . 0·15 „
9. **М. Драгоманів.** Мик. Ів. Костомарів . . . 0·15 „
10. **Е. Золя.** Напад на млин . . . . . 0·20 „
11. **І. Пулюй.** Нові і перемінні звізди . . . . . 0·15 „
12. **Г. Квітка.** Маруся . . . . . 0·50 „
13. **М. Левицький.** Умова для селян. спілок . 0·20 „
14. **П. Кулїш.** Орися. . . . . 0·06 „
15. **М. Кистяковська.** Іван Гус . . . . . 0·20 „
16. **О. Стороженко.** Оповіданя. І. . . . . 0·20 „
17. **В. Барвінський.** Дослїди з поля статистики 0·20 „
18. **В. Короленко.** Лїс шумить . . . . . 0·20 „

19. **І. Франко.** Шевченко в польській рев. легенді 0·40 К.
20. **В. Гіґо.** Кльод Ґе . . . . . 0·25 „
21. **Е. Еґан.** Руські селяни на Угорщині . . . 0·25 „
22. **П. Мирний.** Лихий попутав . . . . . 0·40 „
23. **А. Д. Уайт.** Розвій географічних поглядів. . 0·30 „
24. **Ів. Франко.** Украдене щасте . . . . . 0·50 „
25. **С. Єфремов.** Національне питане в Норвеґії 0·30 „
26. **П. Ніщинський.** Гомерова Іліяда (1 пісня) . 0·30 „
27. **М. Драгоманів.** Два учителї . . . . . 0·40 „
28. **Е. Золя.** Повінь . . . . . 0·30 „
29. **С. Томашівський.** Київська козаччина 1855 р. 0·10 „
30. **П. Ніщинський.** Гомерова Іліяда (2 пісня) . 0·35 „
31. **Т. Масарик.** Ідеали гуманности . . . . . 0·35 „
32. **Люкіян.** Юпітер у клопотах . . . . . 0·30 „
33. **М. Костомарів.** Письмо до ред. „Колокола“ 0·20 „
34. **М. Гоголь.** Вій... . . . . 0·40 „
35. **І. Раковський.** Вулькани . . . . . 0·20 „
36. **Ґ. Фльобер.** Іродіяда . . . . . 0·30 „
37. **О. Терлецький.** Москвофіли й народовці . 0·30 „
38—39. **І. Турґенєв.** Ася . . . . . 0·40 „
40. **Л. Боровиковський.** Маруся. . . . . 0 25 „
41—42. **Данте Аліґєрі.** Пекло, пісня I—X . . . 0·40 „
43—45. **В. Олехнович.** Раси Европи . . . . . 0·70 „
46—48. **Л. Толстой.** Крайцерова соната . . . . 0·90 „
49—50. **О. Бодянський.** Українські казки . . . 0·50 „
51. **Е. Золя.** Смерть Оліві Бекайля . . . . . 0·25 „
52. **А. Уайт.** Розвій астроном. поглядів . . . . 0·45 „
53. **П. Ніщинський.** Гомерова Іліяда (3 пісня) . 0·25 „
54. **А. Міцкевич.** Лист до гал. приятелів . . . 0·45 „
55—56. **Л. Толстой.** Смерть Івана Іліча . . . . 0·55 „
57. **В. Брайтенбах.** Біольоґія в XIX в. . . . . 0·25 „
58—59. **М. Горкий.** На дні життя. . . . . 0·70 „
60—61. **М. Верн.** Біблія. . . . . 0·40 „
62—63. **Ґ. Кляйст.** Маркіза О.... . . . . 0·40 „
64. **М. Карєєв.** Фільософія історії . . . . . 0·25 „
65—67. **Ф. Достоєвский.** Грач . . . . . 1·50 „
68. **Ш. Сеньобо.** Міжнародні революційні партії 0·40 „
69—71. **І. Турґенєв.** Весняні води. . . . . 1·30 „
72. **А. Д. Уайт.** Розвій поглядів на лихву . . . 0·30 „
73.—74. **П. Куліш.** Українські оповіданя. . . . 0·90 „
75. **Ф. Ляссаль.** Про суть конституції . . . . . 0·30 „

76—77. **А. Шаміссо.** Петро Шлеміль. . . . . 0·70 К.
78. **М. Драгоманів.** Літ.-сусп. партії в Галичині 0·40 „
79. **Д. Мордовець.** Оповіданя . . . . . 0·60 „
80. **О. Коніський.** Листи про Ірляндію . . . . 0·45 „
81—82. **І. Левицький.** Гуморески . . . . . 0·75 „
83. **Ю. Візнер.** Житє ростин у морі . . . . . 0·15 „
84—85. **П. Ніщинський.** Гомерова Іліяда, IV—VI 0·80 „
86. **В. Антонович.** Поль.-українські відносини 0·40 „
87. **І. Турґенєв.** Муму . . . . . 0·30 „
88—90. **А. Кримський.** Мусулманство і його будучність . . . . . 1·70 „
91—92. **О. Стороженко.** Оповіданя. II. . . . . 1·10 „
93. **А. Д. Уайт.** Розмови з Л. Толстим . . . . 0·30 „
94—96. **Ф. Купер.** Зьвіробийник . . . . . .
97—98. **О. Вайсмаєр.** Про туберкульозу . . . 0·90 „
99—100. **О. Стороженко.** Оповіданя III. . . . . 0·85 „
101. **Л. Толстой.** Схаменіть ся . . . . . 0.20 „
102—103. **В. Гаршин.** З війська. Оповіданя . .

Приготовляють ся до друку: П. Вінтерніц, Що знаємо про Індоґерманів; Куліш, Листи з хутора; Фер, Про будизм; Верн, Про евангеле; Софрон Круть. Спомини з росий.-тур. війни.

Можна набувати теж повість М. Яцкова: **Огні горять** — по 2·50 кор.

АКОРДИ, антольоґія української поезиї від смерти Шевченка до найновійших часів під ред. д-ра **Ів. Франка,** з ілюстраціями **Ю. Панкевича,** люксусове виданє, по ціні **6, 7.50, 8, 8·50 і 10** кор.

☛ **Хто купує за готівку книжок на суму 50—100 кор. дістає 20% опусту; від 100 кор. у гору дістає 25% опусту.**

Адреса: Львів, ул. Чарнецького ч. 26.

Ціна 20 сот.